

Головко М.Б.

к.ю.н., старший викладач кафедри
цивільного, господарського, кримінального
права та правосуддя Чернігівського державного
технологічного університету

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Головну роль у боротьбі зі злочинністю відіграє комплекс заходів, що вживаються державними інституціями та визначаються правовою політикою держави. До них відносяться заходи економічного, соціального, правового, організаційного та культурно-виховного характеру.

Обов'язок особи, яка вчинила злочин, зазнати кримінальної відповідальності реалізується в рамках кримінально-правових відносин. Держава як один із суб'єктів цих відносин має право як піддати вказану особу заходам кримінальної відповідальності, так і відмовитися від цього за наявності підстав, передбачених кримінальним законом. При цьому, з огляду на специфіку діяльності, пов'язаної з виконанням громадянами конституційного обов'язку по захисту незалежності та територіальної цілісності України, особливої уваги з боку держави потребують питання правової регламентації застосування покарань та звільнення військовослужбовців від кримінальної відповідальності.

Метою цієї статті є аналіз окремих аспектів звільнення військовослужбовців, які вчинили злочини, від кримінальної відповідальності.

Законодавчі питання звільнення військовослужбовців від кримінальної відповідальності мають відрізнитись від загальних підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності, оскільки проходження громадянами України військової служби та виконання військових обов'язків регламентовано спеціальним законодавством.

Звертаючись до історії цього питання варто звернути увагу на одне з найбільш давніх джерел – книгу «Дигест» Юстиніана. Так, книга 49, титул 16 «Про воєнну справу» («De re militari») містить ряд військових злочинів, а також види покарань, що за них передбачені. Як свідчить аналіз даного розділу, традиційними покараннями за більшість цих злочинів були смертна кара, прийняття військовим судом рішення про вигнання порушника з армії, позбавлення звання, передавання в рабство тощо.

Не дивлячись на жорстокість та суворість законів стародавнього Риму стосовно військових «Дигести», припускали й випадки пом'якшення та звільнення від покарання. Так, особа, яка втратила зброю, за певних

обставин звільнялась від відповідальності та покарання, тобто щодо військовослужбовця застосовувались спеціальні норми законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності [1].

Як свідчить практика, людська суть та схильність до вчинення військових злочинів залишилася незмінною, тож законодавцю, зважаючи на історичний досвід «Дигестів» Юстиніана, варто розробити ефективний законодавчі механізми для звільнення військовослужбовців, які вчинили злочини, від кримінальної відповідальності.

Відповідно до ч.4 ст.401 Кримінального кодексу України (далі КК) військовослужбовець, який вчинив військовий злочин, може бути звільнений від кримінальної відповідальності згідно зі ст.44 КК України із застосуванням до нього заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України.

У ч.2 ст. 44 КК вказується, що особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності виключно судом у випадках, передбачених КК України [2].

Аналіз підстав звільнення від кримінальної відповідальності, свідчить, що повноваження держави обмежені КК України, який містить їх вичерпний перелік. У науці кримінального права ці підстави розподіляються на загальні та спеціальні.

До загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності відносять підстави, що мають загальне значення для певної категорії злочинів та осіб, що їх вчинили [3 с.117; 4 с.87]. До випадків, що передбачені Загальною частиною КК, належать: 1) дійове каяття (ст. 45 КК); 2) примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК); 3) щире розкаяння особи у вчиненні злочину і наявність клопотання про передачу її на поруки колективу підприємства, установи чи організації (ст. 47 КК); 4) зміна обстановки (ст. 48 КК); 5) закінчення строків давності (ст. 49, 106 КК); 6) застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК).

Спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені Особливою частиною КК (ч.2 ст. 111, ч.2 ст. 114, ч.3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 2 ст. 255, ч. 5 ст. 258, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 3 ст. 369). До спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності у кримінально-правовій літературі відносять випадки, передбачені в статтях Особливої частини КК, якими встановлюється відповідальність за ті чи інші злочини [4 с.87; 5 с.156—157; 6 с.49—50].

Щодо ч. 4 ст. 401 КК України, то вона відсилає до ст. 44 КК України, яка є нормою Загальної частини КК. Тому можна погодитись із авторами, які вид звільнення від кримінальної відповідальності, що передбачений ч. 4 ст. 401 КК, називають змішаним [4 с.87].

Аналізуючи чинну редакцію ст.44 КК, слід наголосити, що її норми також відсилають до зазначених вище загальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності. Ці підстави, за виключенням перерахованих

у ст. 49 КК, стосуються випадків вчинення злочинів невеликої тяжкості або необережних чи умисних злочинів середньої тяжкості. В той час як Розділ XIX КК України «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» крім таких злочинів також містить норми про кримінальну відповідальність за вчинення в тому числі й 36 тяжких та 7 особливо тяжких злочинів. Таким чином, норми ч.4 ст.401 КК не можуть бути застосовані до військовослужбовців, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі військові злочини.

Ознаками військового злочину є наявність спеціальних: 1) об'єкта посягання – встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби; 2) суб'єкта – військовослужбовця чи військовозобов'язаного під час проходження ним навчальних (перевірочних) або спеціальних зборів; 3) кримінальної протиправності – визнання діяння військовим злочином тільки у тому разі, якщо воно прямо передбачене у розділі XIX КК України.

З огляду на викладене, на наш погляд, норми інституту звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців, які вчинили військові злочини, підлягають законодавчому удосконаленню шляхом внесення змін щодо спеціальних підстав такого звільнення до статей вказаного розділу КК України.

Література

1. Дигести Юстиніана. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/digest/index.php.
2. Кримінальний кодекс України.– К.: Паливода А.В., 2012.–214 с .
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – Вид 2-е., переробл. та доповн. – К. : Дакор, 2008. – 1428 с.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. / за ред. С. С. Яценка. – К. : А.С.К., 2002. – 936 с.
5. Кримінальне право в запитаннях і відповідях. Загальна частина. (Посібник для підготовки до іспитів) / за заг. ред. В. А. Клименка. – К. : Атіка, 2003. – 288 с.
6. Хавронюк М. І. Військові злочини : комент. законодавства / М. І. Хавронюк, С. І. Дячук, М. І. Мельник; відп. ред. : М. Д. Дрига, В. І. Кравченко. – К. : Видавництво А.С.К., 2003. – 272 с.